

**Informace o rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci  
Valsamis proti Řecku a Efstratiou proti Řecku ze dne 18. prosince  
1996 (k čl. 2 Dodatkového protokolu; čl. 3, 9 a 13 Úmluvy)**

Dne 18. prosince 1996 vyhlásil předseda Evropského soudu pro lidská práva v Paláci lidských práv ve Štrasburku rozsudek ve věcech Valsamis proti Řecku a Efstratiou proti Řecku.1)

-----  
1) Úplné znění rozsudku sp. zn. 74/1995/580/666 a 77/1996/696/888 je publikováno ve Sbírce rozsudků a rozhodnutí Soudu, 1996.  
-----

Soud rozhodoval v obou případech v senátu složeném z následujících soudců:

R. Ryssdal, předseda (Norsko),  
Thór Vilhjálmsson (Island),  
N. Valticos (Řecko),  
Sir John Freeland (Spojené království),  
M. A. Lopes Rocha (Portugalsko),  
L. Wildhaber (Švýcarsko),  
G. Mifsud Bonnici (Malta),  
D. Gotchev (Bulharsko),  
P. Jambrek (Slovinsko).

#### I. Valsamis proti Řecku

Stěžovateli jsou tři státní příslušníci Řecka, manželé Elias a Maria Valsamisovi a jejich dcera Victoria (nar. 1978), studenta gymnázia v Athénách. Všichni se označují za svědky Jehovovy. Uvádějí, že pacifismus je základním dogmatem jejich víry, která jim zakazuje veškerou činnost související, byť nepřímo, s válkou nebo násilím.

20. 9. 1992 manželé Valsamisovi zaslali škole, kterou jejich tehdy dvanáctiletá dcera navštěvovala, písemnou žádost, aby byla Victoria zproštěna povinnosti účastnit se výuky náboženství, ortodoxní mše a jakýchkoli dalších manifestací, jež by byly v rozporu s jejím náboženským přesvědčením, včetně oslav státních svátků a veřejných průvodů.

Victoria byla zproštěna povinnosti účastnit se výuky náboženství na ortodoxní mše. Avšak v roce 1992 byla vyzvána, stejně jako ostatní žáci školy, k účasti na oslavách státního svátku v den 28. října, při nichž školní a vojenské původy připomínají datum, kdy fašistická Itálie vyhlásila válku Řecku (28. října 1940).

Žákyně řediteli školy oznámila, že její náboženské přesvědčení jí zakazuje připojit se k oslavám války účastí na školním průvodu probíhajícím před civilními, církevními a vojenskými autoritami, navíc ve stejný den, kdy je organizována i vojenská přehlídka.

Ředitel školy žádost Victorie o zproštění povinnosti účastnit se průvodu nepřijal. Jelikož se přesto akce nezúčastnila, potrestal ji 29. 10. 1992 na základě nařízení ministerstva pro školství a náboženské otázky z roku 1990 "vyloučením ze školy" na jeden den.

Valsamisovi 26. 4. 1993 podali Evropské komisi pro lidská práva stížnost, v níž uvedli, že Řecko porušilo čl. 2 Dodatkového

protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. (Protokol č. 1), čl. 3 a 9 Úmluvy, jakož i její čl. 13 v kombinaci se třemi výše citovanými články.

Komise 29. 11. 1994 stížnost přijala. 6. 7. 1995 dospěla k závěru, že nebyl porušen čl. 2 Protokolu č. 1 (devatenáct hlasů proti deseti); nebyl porušen čl. 9 Úmluvy (sedmnáct proti dvanácti); nebyl porušen čl. 3 Úmluvy (jednomyslně); byl porušen čl. 13 Úmluvy v kombinaci s čl. 2 Protokolu č. 1 (dvacet čtyři proti pěti) a v kombinaci s čl. 9 Úmluvy (dvacet šest proti třem); nebyl porušen čl. 13 Úmluvy v kombinaci s čl. 3 Úmluvy (dvacet čtyři proti pěti). Poté předala stížnost Evropskému soudu pro lidská práva.

Čl. 2 Protokolu č. 1 zní:

"Nikomu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením."

Rodiče Victorie netvrdí, že jejich dceři bylo odepřeno právo na vzdělání. Domnívají se ovšem, že uložení povinnosti zúčastnit se manifestací oslavujících vlastenecké ideály, jejichž nejsou přívrženci, čl. 2 Protokolu č. 1 zakazuje.

Řecká vláda jejich tvrzení popírá: školní průvod v den 28. října podle ní nemá žádný vojenský podtext, který by mohl narážet na pacifistické přesvědčení Valsamisových. Státní svátek připomíná oddanost Řecka hodnotám demokracie, svobody a lidských práv, na nichž byl založen poválečný právní řád. Nepředstavuje vyjádření válečnických pocitů ani oslavu vojenských konfliktů. Jeho společná oslava podle vlády zachovává idealistický a pacifistický ráz, posílený přítomností školních průvodů.

Soud na úvod připomíná svou judikaturu, podle níž "je třeba obě věty čl. 2 Protokolu č. 1 číst nejen jednu ve světle druhé, ale rovněž ve světle čl. 8, 9 a 10 Úmluvy". Termín "přesvědčení" se objevuje v čl. 9 v kontextu práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženské vyznání. Pojem "náboženské a filozofické přesvědčení" je použit v čl. 2 Protokolu č. 1. K aplikaci tohoto ustanovení judikatura Soudu říká, že výraz "přesvědčení" není synonymem pro slova "názory" a "myšlenky". Vztahuje se na "postoje dosahující určitého stupně síly, vážnosti, koherentnosti a důležitosti".

Soud konstatuje, že svědkové Jehovovi požívají v Řecku statutu "známého náboženství" a rovněž výhod, které z něj vyplývají, pokud jde o výkon obřadů. Valsamisovi se proto mohli dožadovat respektování jejich náboženského přesvědčení ve smyslu čl. 2 Protokolu č. 1. Soudu zbývá rozhodnout, zda stát své povinnosti toto přesvědčení respektovat dostal.

Soud připomíná, že čl. 2 přikazuje státu respektovat náboženské a filozofické přesvědčení v rámci programu státního systému vzdělávání jako celku. Tato povinnost platí jak pro výuku a způsob, jímž je vedena, tak pro výkon jakýchkoli dalších funkcí zajišťovaných státem. Sloveso "respektovat" přitom znamená mnohem více než "uznávat" či "brát na vědomí": kromě závazku spíše negativního implikuje i jistou pozitivní povinnost státu.

Z judikatury soudu rovněž vyplývá, že "ačkoli je zájmy jednotlivců někdy potřebné podřít zájmům skupiny, demokracie a neredukuje na stálou nadvládu mínění většiny; přikazuje zachovávání rovnováhy, která menšinám zajišťuje spravedlivé zacházení a která zabraňuje veškerým zneužitím dominantního postavení".

Na druhé straně Soud konstatuje, že "definice a úprava vzdělávacího programu spadá v zásadě do kompetence smluvních států. Ve velké míře se jedná o problém vhodnosti, k němuž Soudu nepřísluší se vyjadřovat a jehož řešení může být legitimně různé podle státu a doby". V souvislosti s touto pravomocí státu judikatura Soudu upřesňuje, že druhá věta čl. 2 Protokolu č. 1 státům zakazuje "sledovat indoktrinační cíl, který by mohl být považován za nerespektování náboženských a filozofických přesvědčení rodičů".

Ačkoli soudu nepřísluší se vyslovovat k volbě Řecka ve věci definice a úpravy vzdělávacího programu, přesto vyjadřuje podiv nad tím, že může být od žáků pod hrozbou být jen časově omezeného vyloučení ze školy vyžadováno účastnit se ve sváteční den průvodu mimo školu.

Soud nicméně v účelu ani způsobu konání manifestace neshledává nic, co by mohlo narážet na pacifistické přesvědčení stěžovatelů v míře, která je zakázána druhou větou čl. 2 Protokolu č. 1. Podobné připomínání národních událostí podle názoru Soudu slouží svým způsobem mírotvorným účelům a veřejnému zájmu. Přítomnost představitelů armády v některých průvodech sama o sobě nemění jejich povahu. Soud dospěl k závěru, že čl. 2 Protokolu č. 1 porušen nebyl.

Čl. 9. Úmluvy zní:

"1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů.

2. Svoboda projevat náboženské vyznání nebo přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných."

Victoria Valsamisová tvrdí, že tento článek zajišťuje právo na negativní svobodu neprojevovat souhlas s přesvědčeními nebo názory protichůdnými s jejími vlastními. Popírá jak nezbytnost tak přiměřenost zásahu řeckých úřadů, který ji vzhledem k závažnosti sankce stigmatizuje a staví na okraj.

Soud poznamenává, že slečna Valsamisová byla zproštěna povinností účastnit se výuky náboženství a ortodoxní mše. Jak již uvedl v souvislosti s čl. 2 Protokolu č. 1, povinnost zúčastnit se školního průvodu svou povahou není v rozporu s náboženským přesvědčením rodičů stěžovatelky. Sporné opatření řeckých úřadů podle Soudu nebylo ani zásahem do jejího práva na svobodu náboženského vyznání; čl. 9 Úmluvy nebyl porušen.

Slečna Valsamisová dále bez bližšího upřesnění uvádí, že její jednodenní vyloučení ze školy bylo v rozporu s čl. 3 Úmluvy.

Čl. 3 Úmluvy zní:

"Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu."

Soud připomíná svou judikaturu, podle níž špatné zacházení musí dosáhnout určitého minimálního stupně vážnosti, aby spadalo do vlivu čl. 3. V projednávaném případě neshledává žádné porušení tohoto ustanovení.

Všichni tři stěžovatelé rovněž poukazují na údajné porušení čl. 13 Úmluvy. Tvrdí, že v Řecku neměli k dispozici žádný účinný prostředek nápravy, který by jim umožnil domáhat se zrušení disciplinární sankce.

Čl. 13 Úmluvy zní:

"Každý, jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustily osoby při plnění úředních povinností."

Soud poznamenává, že jeho výše uvedené závěry neznamenají, že tvrzení stěžovatelů o údajném porušení Protokolu č. 1 a Úmluvy nebyla hájitelná. Uznává, že v případě čl. 2 Protokolu č. 1 a čl. 9 Úmluvy hájitelná byla; stěžovatelé tudíž měli právo na vnitrostátní prostředky nápravy. V případě čl. 3 Úmluvy Soud toto právo nepřiznává, jelikož tvrzení slečny Valsamisové za hájitelné nepovažuje.

Soud konstatuje, že ve věci čl. 2 Protokolu č. 1 a čl. 9 Úmluvy řecký právní řád stěžovatelům neposkytoval žádnou účinnou možnost nápravy; čl. 13 tím byl porušen.

Stěžovatelé na základě čl. 50 Úmluvy<sup>2)</sup> požádali Soud o

-----  
2) Čl. 50 Úmluvy zní: "Jestliže Soud zjistí, že rozhodnutí nebo opatření soudního nebo každého jiného orgánu Vysoké smluvní strany je zcela nebo částečně v rozporu se závazky vyplývajícími z této Úmluvy a jestliže vnitrostátní právo této strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků takového rozhodnutí nebo opatření, rozhodnutí Soud přizná v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění."  
-----

o poskytnutí spravedlivého zadostiučinění za utrpěnou morální újmu ve výši 1 000 řeckých drachem (GRD) pro každého a o proplacení soudních výloh ve výši 5 250 000 GRD.

Soud rozhodl

- 1) sedmi hlasy proti dvěma, že čl. 2 Protokolu č. 1 nebyl porušen,
- 2) sedmi hlasy proti dvěma, že čl. 9 Úmluvy nebyl porušen,
- 3) jednomyslně, že čl. 3 Úmluvy nebyl porušen,
- 4) jednomyslně, že čl. 13 Úmluvy byl porušen v kombinaci s čl. 2 Protokolu č. 1 a v kombinaci s čl. 9 Úmluvy, avšak nikoli v kombinaci s jejím čl. 3,
- 5) jednomyslně, že tento rozsudek sám o sobě představuje dostatečné spravedlivé zadostiučinění za utrpěnou morální újmu,
- 6) jednomyslně, že žalovaný stát musí stěžovatelům do tří měsíců vyplatit 600 000 GRD za soudní výlohy.

K rozsudku bylo připojeno společné nesouhlasné stanovisko soudců Thór Vilhjálmsona a P. Jambreka.

## II. Efstratiou proti Řecku

Věc Efstratiou proti Řecku měla obdobnou skutkovou podstatu jako případ Valsamis proti Řecku: dcera manžel Efstratiouových, svědků Jehovových, byla na dva dny vyloučena ze školy pro neúčast na oslavách státního svátku v roce 1993 a 1994.

Soud ve všech bodech a stejným poměrem hlasů vynesl rozsudek totožný s předchozím.